گرنگییەکانی کۆتایی چیرۆک لە چیرۆکی منداڵاندا.. رەزا شوان

زۆربەی خوێنەران و نووسەران، بە تایبەتیش نووسەرانی بواری چیرۆک بۆ منداڵان، بڕوایان بە بێگومانی کۆتاییەکی شاد لە چیرۆکی منداڵاندا هەیە. بەو هیوایەی کە هیوا و گەشبینی و وێنەیەکی باشتری ژیان و داهاتوویەکی گەشتر لە هۆش و هەست و لە دەروونی منداڵانی تامەزرۆی چیرۆکدا بڕوێنن.

ئەرک و پەیامی راستی ئەدەبی منداڵان ئەوەیە، کە راستییەکان بە منداڵان بگەیەنێت. وا منداڵان تێبگەیەنێت کە رێگای ژیان تەنیا بە گوڵ رانەخراوە. هەمیشە چاکە بەسەر خراپەدا و ئاشتی بەسەر شەڕدا سەرناکەون. ئەرکی ئەدەبی منداڵان ئەوەیە کە بەبێ رتووش و ئارایيش ژیان وەکو خۆی پێشانی منداڵان بدات، بێ شاردنەوەی تاڵی و ترشی و دژوارییەکان لە منداڵان.

پێویستە ئەدەبی منداڵان هەمیشە چرای هیوا، گەشتر بکاتەوە، منداڵان رووبەڕووی راستییەکان بکاتەوە. ئەوشیان بخاتە پێش، کە هەمیشە هیوا نایاتەدی. رێگاش بە تەواوی نەگیراوە، هەمیشە دەرگایەکی تر بۆ رزگاربوون هەیە. لە هەندێ لە شاکارە ئەدەبییەکانی جیهانی بۆ منداڵان، کۆتاییەکانیان بە خۆشی وشادی نەهاتوون.

لە کوردستانی داگیرکراوماندا، منداڵانی کوردمان، بێ ئاگانین، لە کارەساتەکان و لە دۆخی گرتن و کوشتن و سووتاندن و رووخاندن و دزی و ماڵوێرانی و دەستدرێژی و زۆرداری و چەوسانەوە و رەگەزپەرستی و جیاوازیی نەتەوەیی و نادادپەروەریی و کۆمەڵایەتی و نایەکسانی و بێ بەشبوونیان لە مافەکانیان و بەسەربردنی ژیانیکی پڕ لە کوێرەوەری و مەینەتی و بێ مووچەیی و برسێتی، تووندوتیژی خێزانی، کێشە کۆمەڵایەتییەکان و… هتد. کە وایان کردوون منداڵانی کوردمان ئۆخەی لە ژیانی منداڵییان نەکەن. منداڵانی کورد، روژانە لە سەر رووناکای تەلەفزیۆنەکاندا، یا لە ئینتەرنێت و فەیسبووکدا ئەم کارەساتانە و بە دەیان کارەساتی تر دەبینن. رۆژانە، بە گڕەڕ و نڕەڕ و بە زرمەی بۆردوومانی فرۆکەی جەنگی و تۆپ و مووشەک و تانک و زرێپۆشی داگیرکەرانی کوردستان رادەچڵەنن. لە ترس و تەقین و نائارامی و لە دڵەڕاوکێدا دەژین. چۆن دەتوانین هەموو ئەم کارەسات و رووداوە

راستییان ل منداانی کوردمان بشارینو. منداانی کوردمان ل هموو شونکی کوردستاندا رژان رووبوی پشلکاری و دژواری و فشاری جستیی و دروونی دبنو، ب ئاشکرا پشلی ئازادی و مافکانیان دکن. ترس و مردن هموو لایکی گرتتو.

دایکان و باوکان، حقیان ک لم بارودخ و لم ژیان ترسناک ک پ ل کارسات و پشلکاری، دنیا نبن و بترسن و بوایان ب ئارامی نبت و ئاسووددیی نبت. بی ب دوای منداکانیانون و ئاگایان لیان. چونک متمانیان بم رژگار نیی.

پویست نووسرانی چیرک و هنراو و شان و رمان و پخشان ب منداان. وا باسی ژیان ب منداان نکن، ک تنیا ب گو تنراو و ب دک و دا. واش نزانن ک هموو خکی دپاک و نیازپاکن و ب ویژدانن. ئوش بزانن زردخنی ژهراویش هی، ئاگاداریشیان بکنو ک کسانک هن گورگن و ل کوی مدان. ناشبت نووسران تنیا دیوی رووناکی ژیان پشانی منداان بدن و تاریکیان پشان ندن. زر جار پاوانی چیرککان لناو جرگی تاریکیدا سرهددن و بسر دک و دادا ملدنن، ب ئوی بگن ب رووناکی و ب گوی هیوا و شادی. ل میانی تامی تایشو چژی شیرینی دزانن. بی پویست نووسرانی چیرک ب منداان، ب متمان بخبوون و بم راستییان منداانی کوردمان پروردو و ئاراست بکن و ب داهاتوویکی باشتر ئامادیان بکن.

ئایا نووسرانی بواری منداان، دتوانن ئو ب منداان بن یا بنووسن، ک ڤایرسی کرنا بوونی نیی و دری؟ ل کاتکدا ک منداان ل هموو جیهاندا، ب چاوی خیانو رژان دبینن کسوکاریان تووشی کرنا بوون و خکییکی زر ب کرنا مردن و بوو ب پتایکی جیهانی. ل ترسی ئوی تووشی کورنا نبن قوتابخانکان داخراون. ری چیرکنووسانی منداان ئوی، ک هیوا و گشبینی بخات دی منداانو و پیان بن ک پزیشککان و درمانسازان، ب ئومید نبوون و هوکانی بردوام ب دزینوی ڤاکسینی (پکوتیکی) بهزتری دژ کورنا.

پویست چیرکنووسانی منداان راستگ و راشکاوبن، کش و مترسیی راستییکان فرامش نکن، وک: کارتکردنی نرنی لیکتر جیابوونوی دایکان و باوکانی منداان. مردن و لدستدانی خشویستکانیان، گچکردنی سکسی، مووبکردن، شانگزی، کش پروردیی و روشتی، توندوتیژی خزانی،

برسێتی و هەژاری، کوێرەوەریی، نادادپەروەری، نایەکسانی، چەوساندنەوە، بێ مافی،… هتد.

بێگومان کێشەیشمان نکووڵی لێوە ناکەین، کە هەموومان حەزدەکەین، کە هەموو چیرۆکەکانی منداڵان بە شادی و خۆشی و بە سەرکەوتن و بردنەوە کۆتاییان پێ بێن. بەڵام بە ئەوەی کە لە راستییەکان خۆمان لابدەین و رووبەڕوویان نەبینەوە. دەکرێ هەندی جاریش چیرۆکەکانمان بە منداڵان هەڵمایین، وا پێویست دەکات. کە لە پشتی پەردەوە راستییەکان ئاشکرابکەین.

نووسەرانی ئەمڕۆشمان، نووسەرانی دوێنێ نین، منداڵانی ئەمڕۆشمان منداڵانی دوێنێ نین. داهێنان و شۆڕشی تەکنەلۆژیاش نەوەستاوە ئاستی تێگەیشتن و هۆشیاری نووسەران و منداڵان و دایکان و باوکانیش بەرزتر بوونەتەوە. بۆیە پێویستە نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە ئاستی ئەم پێشکەوتن و گۆڕانکاری داهێنان و پێویستییەکانی ئەم سەردەمەدا بن. بابەتی نوێ و سەردەمیانە بۆ منداڵان بنووسن، کە لە ئاستی پێویستییەکانی ئەم سەردەمەی منداڵاندا بن. نەک هەر بابەتە سواوەکان و باونەماوەکان دووبارە بکەنەوە. پێویستە چیرۆکی منداڵان لە یەکەم دێڕەوە، تا دوا رستەی لێگەڕێ فۆرم و ناوەڕۆک و گرێ و پاڵەوانی چیرۆکەکان گرێدراو و تەواوکەری یەکتری بن. مەبەست و ئامانج و کۆتاییەکی باش بهێننە ئەنجام.

مەبەستیشمان ئەوە نییە، کە هەرچیی راست و چەپ، بەسەر ئەو چیرۆکە ئەفسانەیی و میللییانەماندا بهێنین، کە تا ئەمڕۆش بە نەمری ماونەتەوە، چێژی خۆیان لەدەست نەداون. هەر وەک ئەوەی، کە بە ئەم رۆژگار و بە سەردەمە وترابن و نووسرابن.

پێناسەی چەمکی کۆتایی شادی لە چیرۆکی منداڵاندا چی دەگەیەنێت؟

نووسەری پسپۆڕی ئەمریکی لە ئەدەبی منداڵاندا (رۆبەرت کۆمیر) دەڵێت:" لەو بڕوایەدام، کە کۆتاییەکی شادی لە پێویستییەکانی پەرتووکی منداڵان نییە، منداڵان ئارەزووی ئەو پەرتووکانە دەکەن، کە گوزارشت لە راستییەکان دەکەن. ئەوان باش دەزانن کە مووبەکار زۆر جار سزا نادرێت" هاوڕێتیش تا سەر نییە، کەسانێکیش هەن درێژە بە خراپە و بە رەفتارە ناشیرینەکانیان دەدەن.

بە تەواوی مەبەست لە کۆتاییەکی شادی لە چیرۆکی منداڵاندا چییە؟ ئایا ئەو کۆتاییەیە کە دەڵێین:"هەموان تا هەتایە بە شادی ژیان؟" یا کۆتاییەکە کە پاڵەوانی چیرۆکەکە " پەند و وانەی وەرگرت؟ یا " کەسانی شەڕانی و چەقاوەسوو و مووبەکار "سزای

بەدکارییەکانی خۆیان وەرگرت؟" یا کۆتاییەکی کراوەی دیاری نەکراو، کە "پەردەپۆشی کۆتاییەکی خراپ دەکات؟"
هەموومان ئەوە دەزانین کە "باتمان" لە کۆتاییدا دەیباتەوە. "ساندرێلا" دەبێت بە هاوسەری کوڕی پاشا. " جوانە نووستووەکە" جادووەکەی بەتاڵ دەبێتەوە و لە خەوە درێژەکەی خەبەری دەبێتەوە و شوو بە کوڕە شازادە ئازاکە دەکات. " بەفرین"ی جادوو لێکراویش، جادووکەی بەتاڵ دەبێتەوە و شوو بە کوڕە پاشاکە دەکات و باوەژنەکەشی لە داخا دڵی دەوەستێ و دەمرێت. ئەم چیرۆکە بە دوو کۆتایی پێچەوانەی یەکتری تەواوبووە. ئەوەش دەزانین کە کچۆڵە "کڵاوسوورە"کە لە گورگە رزگاری دەبێت. یا چیرۆکی " کوڕە ئازاکە و ئەژدیهاکە" کە بە سەرکەوتنی کوڕە ئازاکە و تیاچوونی ئەژدیهاکە کۆتایی هاتووە. شازادەی وڵاتەکەی سەرسامی بوو، شووی پێکرد.
ئایا ئەم ئەنجامانە، ئەوانەن کە منداڵان ئارەزووی دەکەن و دەیانەوێت؟ گەر ئارەزووی ئەم ئەنجامانە دەکەن، ئایا ئەمانە ئەوەیان پێ دەبەخشن کە رووبەڕووی راستییەکان ببنەوە؟ ئەم پرسیارانە نەک تەنیا بۆ منداڵان، بە دایکان و باوکانیش زۆر گرنگن. ئەمە وا راهاتووین، کە شەڕانی هەمیشە سزا دەدرێت. کەسانی باشیش لە کۆتاییدا دەیبەنەوە. بەڵام منداڵان کە گەورەدەبن، دەبینن شتە هەر درێژەی هەیە و کۆتایی نەهاتووە.. بۆیە وا هەست دەکەین کە چەمکی کۆتایی لە چیرۆکی تازەی منداڵاندا، گۆڕانکای و نوێخوازییان بەسەرهاتووە. دەستکەوتەکانی کۆتاییش لە چیرۆکی نوێی منداڵاندا، مەرج نییە تەنیا ماددیی هەست پێکراوبن . دەشێ: زەردەخەنەیەکی ناسک، هیوا بەخشین و گەشبینی بەخشینبن، یا سەرکەوتنێکی واتایی بن.
کۆتایی کراوەش لە چیرۆکی منداڵاندا، هەل و دەرفەت بە منداڵان دەرخسێنن، تا توانا و شارەزاییەکانیان بەکاربهێنن، لە چارەسەرکردنی کێشەکاندا. چیرۆکنووسانیش هیچ کۆتاییەکی کۆنکریتی دیاریکراو ناسەپێنن. بەڵکو رێ بە منداڵان خۆشدەکەن کە بیر لە زیاتر لە کۆتاییەک بکەنەوە.
شێواز و رێبازی نووسینی کۆتایی چیرۆکی منداڵان، لە نووسەرێکەوە بۆ نووسەرێکی تر جیاوازییان هەیە. جاری واش هەیە لە نێوان چیرۆکەکانی هەمان چیرۆکنووسدا جیاوازی لە نێوانیان چیرۆکەکانیدا هەیە. پێویستە ئەوەش بزانین کە کۆتایی چیرۆک بۆ منداڵان، کۆتاییەکی شادی بێت یا کۆتاییەکی ناشادی بێت. هیچ پەیوەندییەکی بەوەوە نییە، گەر چیرۆکنووس ژن بێت یا پیاو بێت.

گەر چیرۆکنووسانی چیرۆک بۆ منداڵان، باکگراوندێکی ئەدەبی و بیرۆکەی جوانیان هەبێت، بە لایانەوە نووسینی کۆتایی جوان بۆ چیرۆکەکانیان، کارێکی گران نییە.
چیرۆکەکانیشیان بەپێی قۆناغەکانی منداڵی منداڵان دادەڕێژن. زۆربەشیان شارەزای بواری پەروەردە و دەروونناسیی منداڵان و بنەما سەرەکییەکانی چیرۆک بۆ منداڵانن.
دروستکردنی کەسایەتی دروست و ئاسایی منداڵان و زاخاودانی بیر و هزر و هۆشیان بە راستییەکان و پێویستییەکان، بە رووبەڕووبوونەوەی ئەو بەرهەڵستییەیانەی کە لە داهاتوودا دێنە رێیان و سەرکەوتن بەسەریاندا، بە ئەوەیش کە لەگەڵ گۆڕانکارییە ناکاوییەکانیشدا دەربەرن و متمانەیان بە توانکانی خۆیان هەبێت و بشتوانن چارەسەر بۆ گرفت و کێشەکانیان بدۆزنەوە. هەموو ئەم مەبەست و ئامانجانە. بوونەتە بە ناوەخنی چیرۆکی تازەی منداڵان.
لە قۆناغی بەرایی منداڵیدا، یا منداڵانی باخچەی منداڵان. بە زۆری ئەو چیرۆکانەیان بۆ دەگێڕنەوە کە کوتاییەکانیان بە شادی و خۆشی و هیوا و گەشبینی کۆتاییان هاتوون. بۆ ئەوەی متمانەیەکی زیاتریان بە خۆیان و بە ژیان و داهاتوویان هەبێت. لە راستیشدا کۆتاییەکی شادی، یەکێکە لە رەگەزەکانی چیرۆکی منداڵان بە تایبەتیش بۆ ئەم قۆناغە.
بەڵام منداڵانی هەراشی، سەرووی پێنج ساڵان، کە قۆناغێکی خەیاڵیی فراوانە، منداڵان بە زۆری حەز لە گوێگرتن و لە خوێندنەوەی ئەو جۆرە چیرۆکانە دەکەن کە خەیاڵئامێزن و پاڵەوانەکانیان سەرەکێشن و کاری لە توانا بەدەرن ئەنجام دەدەن. دەبینین زۆر لە منداڵانی ئەم قۆناغە، خۆیان بە پاڵەوان یا کارەکتەرەکانی ئەم چیرۆکانە دەزانن. هەیە حەزدەکات کە ببێت بە ”سوپەرمان” یا بە “کوڕە ئازاکە” یا ببێت بە “ساندرێلا” یا ” بەفرین – دەنکە هەنارە ” یا “بووکی دەریا”… هتد. ئەم راستییە لە خەسڵەتەکانی ئەم قۆناغەی منداڵیین. حەزیش بەو پاڵەوانانە دەکەن کە کاری باش و پیاوەتی و هاوکاری دەکەن. دەبن بە فریاڕەس و سوود بە گشتی دەگەیەنن.
منداڵانی قۆناغی تەمەن حەت و هەشت ساڵان، ویژدانیان گەشە دەکەن، زیاتر لە راستییەکانەوە نزیک دەبنەوە. لە میانەی ئەو چیرۆکانەوە کە دەڵێن: مەرج نییە کە بەهێزترین کەس هەمیشە بباتەوە. لە زۆر لە یارییەکانی فووت بۆڵدا، نە “میسی” و نە “رۆناڵدۆ” نەیانتوانی گۆڵ تۆمار بکەن. تا رادەیەک چیرۆکەکانی

ئەم قۆناغەی منداڵی، لە راستییەکانەوە نزیکن. ئەو پەرنسیپانەیان لەخۆگرتوون، کە گەشە بە کەسایەتی منداڵان دەکەن.
لە تەمەنی دوازدە ساڵانەوە، کە سەرەتای قۆناغی هەرزەکارییە. لەم قۆناغەدا منداڵان ئارەزووی ئەوەیان هەیە کە وێنەکە بە تەواوی ببینن. پێویستە ئەوە بزانن کە مەرج نییە پیاوباش هەردەم باش بێت، زۆر جار چاکە شکست دێنی، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە شەڕ سەرکەوتووە. پێویستیش ناکات هەر شتێکمان بینی چاوی لێبکەین. گەر هەموو ئەوانەی بە دەورمانەوەن درۆدەکەن. پێویست نییە ئێمەش وەک ئەوان بین.
مەرجیش نییە کە بەهێزترین یا جوانترین کەس، بتوانن زۆرترین هاوڕێ بەدەستبهێنن.
منداڵانی هەرزەکار، حەز بەو چیرۆکانە دەکەن کە راستییەکانیان بەرجەستەکردوون.
گەشتی پاڵەوانێک بە ناخی تاریکیدا، بۆ گەڕانەوەی هیوا و هەست، کە ژیان هێشتا لە پێشییەوەیە، نابێت ورەی بەوخەت و کەڵ بدات.
ئەم جۆرە چیرۆکانە وا لە منداڵان دەکەن، کە هەڵگریابن و جار لە دوای جار بیانخوێنەوە.
ئێمە پێمانوایە، کە منداڵان تا رادەیەک پێویستییان بە راستی و بە کەمێک چیرۆکی ترسناکیش هەیە. پێویستییان بەو چیرۆکانە هەیە، کە بە کۆتاییەکی شادی کۆتاییان هاتووە، بەو چیرۆکانەش، کە بە غەمگینی کۆتاییان هاتووە، نەک ئەو چیرۆکانەی کە بە تراژیدیا کۆتاییان هاتووە. بەڵام هەرگیز لەگەڵ ئەوەدا نیم و نابم، کە منداڵان بێ هیوا و رەشبین بکرێن. پێویستە چیرۆکەکانیش لە هەموو روویەکەوە، کە لەگەڵ قۆناغەکانی ژیانی منداڵانی هەر قۆناغێکدا گونجاوبن.
رەزا شوان
٦/ یەنیە/٢٠٢١